

Bojana Dinić¹
Jelena Barna
Biljana Trifunović
Aleksandra
Angelovski
Selka Sadiković

Odsek za psihologiju,
 Filozofski fakultet,
 Univerzitet u Novom
 Sadu

DVA TIPA LIČNOSTI MEĐU OSUĐENICIMA: RAZLIKE U PSIHO PATIJI, AGRESIVNOSTI I KRIVIČNIM DELIMA²

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje klasifikacije osuđenika na osnovu osobina ličnosti. Na uzorku od 166 muškaraca lišena slobode, osuđena za nasilna krivična dela, primenjena je skraćena verzija upitnika Velikih pet plus dva (VP+2-70), Upitnik za procenu psihopatije (PAQ) i Upitnik agresivnosti BODH. Rezultati analize latentnih profila pokazuju da se na osnovu VP+2-70 mogu identifikovati dve klase osuđenika – klasa agresivnih i klasa emocionalno stabilnih osuđenika. Pri tome, osnovna razlika između klasa je u sklonosti, pre svega, ka reaktivnoj agresiji i neuroticizmu kojima su, očekivano, više skloni osuđenici iz klase agresivnih. Kada se kontroliše starost, klase se razlikuju u odnosu na bes i dominaciju iz domena agresivnosti, kao i u odnosu na interpersonalni stil iz domena psihopatije, mada su razlike u interpersonalnom stilu niskog intenziteta. Dobjijene razlike su u korist klase agresivnih osuđenika. Dalje, među osuđenima iz klase agresivnih češće su osuđeni za nasilno krivično delo protiv imovine, dok je u obe klase jednak broj onih osuđenih za ubistvo. Identifikacija dve klase osuđenika ima teorijske i praktične implikacije za sagledavanje tipova osuđenika i sklonosti ka određenim nasilnim krivičnim delima.

Ključne reči: osuđenici, tipovi ličnosti, analiza latentnih klasa, psihopatija

¹ Adresa autora:
 bojana.dinic@ff.uns.ac.rs.

Primljeno: 03. 08. 2015.
 Primljena korekcija:
 06. 10. 2015.
 Prihvaćeno za štampu:
 12. 10. 2015.

² Rad je nastao u okviru projekta Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja „Nasledni, sredinski i psihološki činioci mentalnog zdravlja” (ON179006) i projekta Pokrajinskog sekretarijata za nauku i tehnološki razvoj AP Vojvodina „Nasilje u savremenom društvu – kontekstulani i dispozicioni činioci“.

Zatvorska populacija je veoma heterogena grupa koju odlikuje širok spektar demografskih, personalnih i psihopatoloških karakteristika, kao i počinjenih kriminalnih dela. Pod kriminalitetom se podrazumeva društveno štetno ponašanje kojim se krše opšteprihvaćene društvene norme (Ignjatović, 2007). Ono obuhvata vršenje krivičnih dela kao i razna sociopatološka ponašanja. Veliki broj istraživanja, uključujući i meta-studije, upućuje na to da je psihopatija faktor koji ima značajan efekat na kriminalno i delinkventno ponašanje, posebno na nasilno (Dolan & Doyle, 2000; Gretton, Catchpole, & Hare, 2004).

Tokom godina, menjao se način definisanja psihopatije, a danas se ona određuje kao trajni poremećaj ličnosti koji odlikuje konstelacija patoloških osobina ličnosti i značajnih oštećenja interpersonalnog i self-funkcionisanja (American Psychiatric Association – APA, 2013). U literaturi su prisutne različite operacionalizacije ovog konstrukta, međutim danas je najprihvaćenija ona koju je ponudio Hare. Naime, on je izvršio objedinjavanje, od ranije poznatih, Cleckeyjevih karakteristika psihopata, uz dodavanje novih karakteristika, baziranih na sopstvenim istraživanjima. Kao rezultat njegovih istraživanja nastala je Ček–lista psihopatije (Psychopathy Check List – PCL: Hare & Frazelle, 1980). Operacionalizacija psihopatije kroz PCL je značajno redukovala broj zatvorenika koje je moguće okarakterisati kao psihopate, nego što je to bio slučaj sa operacionalizacijama koje su poistovećivale pojam antisocijalnog poremećaja ličnosti i psihopatije. Naime, jedno istraživanje upućuje na podatak da je među licima lišenim slobode tri do pet puta više onih koji zadovoljavaju kriterijume antisocijalnog poremećaja ličnosti (50–80%), u odnosu na one koji zadovoljavaju Hareove kriterijume psihopatije (15%) (Ogloff, 2006). Faktorskom analizom Revidirane Ček–liste psihopatije, PCL-R (Hare, 1991, 2003), dobijena su dva bazična faktora koja obuhvataju po dve facete. Prvi faktor odnosi se na karakteristike kao što su nedostatak empatije i površan afekat (faceta Afektivitet) i površan šarm i manipulativnost (faceta Interpersonalni stil). Ovo su upravo i najčešće korišćeni termini pri opisu osoba kod kojih je prisutna psihopatska devijacija (Harpur, Hare, & Hakstian, 1989). Drugi faktor okuplja bihevioralne karakteristike, tj. antisocijalno i delinkventno ponašanje (faceta Antisocijalnost), kao i parazitski životni stil, neodgovorno i impulsivno ponašanje (faceta Životni stil).

Dva faktora psihopatije poistovećuju se sa određenjem primarne i sekundarne psihopatije, koje je još 1948. ponudio Karpman (Karpman, 1948). Primarna psihopatija odnosi se na tendenciju ka promišljenom i manipulativnom ponašanju, superiornu sliku o sebi, površne interpersonalne odnose, izostanak anksioznosti i negativnih osećanja kao što su krivica, strah i kajanje. Sekundarnu psihopatiju više karakteriše socijalna devijacija i određena ponašanja koja prate impulsivnost i antisocijalne tendencije. Dok Hare (1991) zastupa stav da je osnovna razlika u tome što je kod primarnih psihopata izražen emocionalni deficit, a kod sekundarnih bihevioralne karakteristike koje upućuju na socijalnu devijaciju, drugi autori (Blackburn, 1975; Karpman, 1948) ističu da je ključna razlika između ovih grupa u anksioznosti i povlačećem ponašanju, pri čemu su niska anksioznost, odsustvo

straha, kao i socijalna dominacija karakteristike primarne, a suprotne odlike karakteristike su sekundarne psihopatije.

Na osnovu navedenog, može se zaključiti da psihopatija predstavlja heterogeni konstrukt i da se među osobama s psihopatijom mogu razlikovati subgrupe s distinktivnim karakteristikama. Postoji nekoliko pristupa u detekciji ovih subgrupa, a jedan od njih je identifikacija grupa ili tipova osoba s određenim karakteristikama. U istraživanjima s ciljem identifikovanja grupa osuđenika s obzirom na dimenzije psihopatije i/ili druge relevantne karakteristike, uglavnom postoji slaganje u vezi s tim da se mogu izdvojiti grupe emocionalno stabilnih/rezilijentnih i agresivnih/hipokontrolisanih/nekontrolisanih, koje teorijski odgovaraju primarnoj i sekundarnoj psihopatiji. Grupu primarnih psihopata karakteriše niska anksioznost, visoka dominacija i asertivnost (Skeem, Johansson, Andershed, Kerr, & Loudon, 2007), niži neuroticizam, aktivno rešavanje problema i viša opšta sposobnost (Claes, Tavernier, Roose, Bijttebier, Smith, & Lilienfeld, 2014), viša ekstraverzija, pozitivni afekat, aktivitet, emotivna stabilnost i neustrašivost (Blagov et al., 2011), imunost na negativne događaje, kapacitet za planiranje akcija, ali i sklonost preuzimanju rizika, socijalna dominacija, nedostatak bliske vezanosti za druge (Hicks, Markon, Patrick, Krueger, & Newman, 2004). Grupu sekundarnih psihopata karakteriše loše interpersonalno funkcionisanje i veće prisustvo karakteristika graničnog poremećaja ličnosti i opštih psiholoških disfunkcija (Skeem et al., 2007), viši skorovi na skoro svim MMPI skalama, viši neuroticizam, sklonost direktnoj i indirektnoj agresiji, izbegavajuće ponašanje, pasivno-depresivne reakcije (Claes et al., 2014), bes, impulsivnost, strašljivost, distres, socijalna povučенost, rigidnost (Blagov et al., 2011), lako uznemiravanje, agresivni odgovori na percipiranu pretnju, hostilno viđenje sveta i drugih ljudi i nedostatak bliskih odnosa (Hicks et al., 2004).

U drugim studijama u kojima je izolovano više od dve grupe, mogu se identifikovati dve koje odgovaraju primarnoj i sekundarnoj psihopatiji (npr. Haapasalo & Pulkkinen, 1992; Vassileva, Kosson, Abramowitz, & Conrod, 2005). Tako, Herzberg i saradnici (Herzberg & Hoyer, 2009; Herzberg & Roth, 2006) izdvojili su pet klastera na osuđeničkoj populaciji na osnovu NEO-FFI-ja, od kojih bi se jedan mogao okarakterisati kao emocionalno stabilni tj. rezilijentni, koga karakteriše nizak neuroticizam i povišeni skorovi na ostalim osobinama uz prosečni skor na otvorenosti, a drugi kao agresivni tj. nekontrolisani, kojeg karakteriše obrnuti sklop. Preostali klasteri se mogu okarakterisati kao hiperkontrolisani (izrazito visok neuroticizam), samopouzđani (svi prosečni skorovi uz nešto povišenu otvorenost) i rezervisani (izrazito niska otvorenost i nizak neuroticizam, a povišena savesnost).

Pomenute grupe mogu se razlikovati i u opštoj populaciji, pri čemu primarnu psihopatiju odlikuje niži neuroticizam i viša ekstraverzija, dok sekundarnu odlikuje obrnuti sklop uz veće prisustvo antisocijalnih tendencija (Lee & Salekin, 2010). U drugom istraživanju na opštoj populaciji ekstrahovana su tri klastera na osnovu dimenzija psihopatije i ličnosti: 1. emocionalno rezervisani, koje odlikuje niska impulsivnost, agresivnost, traženje senzacija, neuroticizam i psihopatski životni stil, a viši psihopatski afekat (što bi odgovaralo primarnoj psihopatiji); 2.

prosocijalno orijentisani, koje karakteriše izrazitno nizak psihopatski afekat, kao i niska impulsivnost, traženje senzacija, psihopatski životni stil, ali viši neuroticizam; 3. grupa osoba sklonih rizičnim i antisocijalnim ponašanjima koju karakteriše visoka impulsivnost, agresivnost, potreba za senzacijama i psihopatski životni stil uz prosečan psihopatski afekat i neuroticizam, što najviše odgovara sekundarnoj psihopatiji (Pralica, 2010).

Međutim, u nekim od ovih istraživanja nisu dobijene očekivane razlike u dimenzijama psihopatije između grupa osuđenika. Na primer, dobijeno je da grupa okarakterisana kao primarna psihopatija ima povišene skorove na svim facetama PCL-R, osim na Antisocijalnom ponašanju, na kojem nema razlika između primarnih i sekundarnih psihopata (Skeem et al., 2007). Takođe je dobijeno da se razlike između dve grupe osuđenika javljaju samo na jednom od faktora psihopatije, i to u nekim istraživanjima samo na prvom (Vassileva et al., 2005), a u nekim samo na drugom (Hicks et al., 2004) ili se dobija da razlika uopšte nema u dimenzijama psihopatije (Claes et al., 2014). U istraživanju Petrović, Međedović i Kujačić (2014) nije tako jasno izdvojen klaster sekundarne psihopatije na osnovu dimenzija šizotipije i amoralna. U ovom radu nisu dobijene razlike između klastera po prvom, već samo po drugom faktoru psihopatije, ali je zaključeno da ove razlike uzrokuje amoralnost.

Moguće neslaganje ovih rezulta može poticati od toga što su uzorak činili osuđenici osuđena za različita krivična dela. Već je pomenuto da se psihopatija najčešće dovodi u vezu s nasilnim krivičnim delima (Dolan & Doyle, 2000; Gretton et al., 2004). S obzirom na to, postavlja se pitanje kakva je uloga agresivnosti u okviru primarne i sekundarne psihopatije. Naime, agresivnost je prisutna kod oba tipa psihopatije, ali su njene funkcije različite. Instrumentalna odnosno proaktivna funkcija agresivnosti jeste ona koju karakteriše planiranje, „hladnokrvnost” i primarni cilj joj je dobijanje neke nagrade, priznanja, statusa, ostvarivanje moći i sl. (Poulin & Boivin, 2000), i ona se najčešće povezuje sa primarnom psihopatijom (Nouvion, Cherek, Lane, Tcheremissine, & Lieving, 2007; Woodworth & Porter, 2002), mada nije isključeno da se povezuje i sa sekundarnom (Cima & Raine, 2009). S druge strane, reaktivna agresivnost odlikuje se spontanom ispoljavanjem agresije koje je vođeno intenzivnim doživljavanjem besa, i najčešće je u vezi sa doživljajem pretnje, odnosno u funkciji je samoodbrane ili redukcije napetosti (McEllistrem, 2004; Poulin & Boivin, 2000), te je za očekivati da je više u vezi sa sekundarnom psihopatijom, što je i dobijeno u ranijim istraživanjima (Cima & Raine, 2009). Ipak, rezultati nekih prethodnih istraživanja ne ukazuju na jasnu povezanost reaktivne agresije sa nekim od tipova psihopatije, te se mogu naći nalazi o povezanosti oba faktora psihopatije sa reaktivnom agresijom (Feilhauer, Cima, Korebrist, & Kunert, 2012), ili povezanosti samo primarne psihopatije sa reaktivnom agresijom (Reidy, Zeichner, Miller, & Martinez, 2007; Veit, Konicar, Klinzin, Barth, Yilmaz, & Birbaumer, 2013). Međutim, kada je u pitanju ozbiljniji oblik agresije tj. nasilno ponašanje, veza sekundarne psihopatije i reaktivnog nasilja je potvrđena (Kimonis, Skeem, Cauffman, & Dimitrieva, 2011). Mnoga istraživanja, uključujući i meta-studije, pokazuju da se nasilno ponašanje kako prema

drugima, tako i prema imovini, povezuje s drugim faktorom psihopatije (Gray, Hill, McGleish, Timmons, MacCulloch, & Snowden, 2003; Kennealy, Skeem, Walters, & Camp, 2010; Yang, Wong, & Coid, 2010; Walsh & Kosson, 2008). Takođe, drugi faktor psihopatije više se povezuje i sa recidivom, ali ova veza potiče od facete Antisocijalnost koja inače uključuje istoriju kriminalnog i antisocijalnog ponašanja (Walters, Knight, Grann, & Dahle, 2008). S obzirom na poistovećivanje primarne i sekundarne psihopatije sa rezilijentnim i agresivnim tipom, postavlja se pitanje da li će se iste razlike u agresivnosti i karakteristikama krivičnih dela dobiti između grupe rezilijentnih i agresivnih osuđenika.

Cilj istraživanja

Kao što se može videti, neka prethodna istraživanja (Skeem et al., 2007) sugerišu da se razlike između primarne i sekundarne psihopatije ne odnose na dimenzije psihopatije na način kako su one operacionalizovane u okviru PCL-R, već na neke druge karakterisitke kao što je na primer anksioznost. Treba imati u vidu da je pomenuta studija rađena samo na nasilnim osuđennicima koji ujedno imaju skor iznad kritičnog na PCL-R-u. Samim tim, kada se radi klasifikacija osuđenika određenog kriminalnog profila, kao što su nasilna krivična dela, nameće se potreba da se klasifikacija vrši u odnosu na osobine ličnosti, a ne psihopatije. Pretpostavka je da osuđeni za krivična dela s elementima nasilja predstavljaju više homogenu, nego heterogenu grupu, u smislu izraženosti psihopatije, odnosno da ih karakterišu viši skorovi na psihopatiji, što sužava njen varijabilitet među ovim osuđenima. Prema tome, cilj ovog istraživanja je ispitivanje klasifikacije osuđenika za nasilna krivična dela na osnovu osobina ličnosti. Kao referentni model za ispitivanje osobina ličnosti je uzet Velikih pet plus dva (VP+2: Smederevac, Mitrović i Čolović, 2010). Ovaj model je izabran i iz razloga što sadrži i dve evaluativne dimenzije – pozitivnu i negativnu valencu, koje mogu imati značajan udeo u objašnjenju psihopatskih tendencija (Smederevac i sar., 2010). Na primer, negativna valenca pokazuje značajne veze sa svim dimenzijama psihopatije, što ide u prilog tumačenju ove dimenzije kao osobine koja u velikoj meri uključuje antisocijalne tendencije (Smederevac i sar., 2010).

U prethodnim istraživanjima najčešće je korišćena klaster analiza za identifikaciju grupa. Međutim, alternativni pristup, u vidu analize latentnih klasa tj. profila, pokazuje prednosti nad klaster analizom (Herzberg & Roth, 2006; Kaufman & Rousseeuw, 2005): ova analiza omogućava formiranje latentnih kategorija ispitanika koji imaju slične profile na unetim varijablama; zatim, pri formiranju kategorija ne favorizuje se jednakost po veličini grupa, obliku, zapremini ili orijentaciji, već se odabira rešenje sa najboljim pokazateljima fita (saglasnosti). Dodatno, prednost analize je u tome što se kao najoptimalnije može sugerisati dimenzionalno, a ne kategorijalno rešenje (Kaufman & Rousseeuw, 2005), jer standardne metode klaster analize kao optimalno rešenje uvek navode određen broj klastera, dok je u praksi moguće da je jednoklastersko rešenje tj. dimenzionalno najopti-

malnije, što bi značilo da nema osnova za klasifikaciju podataka. Pored toga, prednost je i u rešavanju problema klasifikacije ispitanika sa ekstremnim vrednostima. Na osnovu prethodnih istraživanja (Blagov et al., 2011; Claes et al., 2014; Hicks et al., 2004; Skeem et al., 2007), očekuje se izdvajanje dve klase osuđenika – klase agresivnih i emocionalno stabilnih, koje se najviše razlikuju u odnosu na neuroticizam i agresivnost, koja u VP+2 više odgovara reaktivnoj agresivnosti.

Za eksternu validaciju klasa odabrane su demografske karakteristike (starost, nivo obrazovanja), dimenzije psihopatije i agresivnosti, kao i vrsta počinjenog krivičnog dela i kriminalni recidiv. Naime, kako faceta Antisocijalnog ponašanja, u okviru procene psihopatije, već uključuje indikatore kriminalnog ponašanja, eksterna validacija klastera na osnovu recidiva bi bila redundantna (Cooke, Michie, & Skeem, 2007; Međedović, 2015), te je i ovo razlog izolovanja grupa osuđenika samo na osnovu dimenzija ličnosti.

Metod

Uzorak i postupak

U istraživanju je učestvovalo 166 osuđenika muškog pola. Osuđenici su na trenutnom izdržavanju kazne u Kazneno-popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici (100) i u Požarevcu (66), gde su vršena ispitivanja. U odnosu na vrstu krivičnog dela, osuđenici su podeljeni u tri grupe s obzirom na njihovo aktuelno krivično delo i prethodno, ukoliko je reč o povratnicima: 1. počinioi krivičnih dela protiv života i tela i polnih sloboda (42, od čega 15 povratnika), 2. počinioi krivičnih dela protiv imovine (80, od čega 59 povratnika), i 3. počinioi meštovitih krivičnih dela (42 povratnika), od kojih 18 aktuelno služi kaznu za krivično delo protiv života i tela i polnih sloboda, a ostali protiv imovine, dok među prethodnim krivičnim delima, pored nasilnih, ima i onih koje se odnose na posedovanje i distribuiranje narkotika i iznudu. Na ovaj način su dobijene grupe osuđenika s doslednim kriminološkim profilom.

Starost osuđenika se kretala od 22 do 65 godina ($AS = 34.83$, $SD = 9.26$). Većina ispitanika (77.1%) je sa završenom srednjom školom ili sa višim nivoom obrazovanja.

Upravnici pomenutih ustanova su odobrili ispitivanje. Ispitivanje je bilo individualno i ispitanici su pre učešća potpisali saglasnost za učestvovanje uz koju su dobili pisanu informisanost o ciljevima ispitivanja. Ni jedan ispitanik nije odustao od ispitivanja. Ispitivanje je obavljeno od strane treniranih studenata master studija psihologije.

Instrumenti

Skraćena verzija upitnika Velikih pet plus dva (VP+2-70: Čolović, Smederevac i Mitrović, 2014). VP+2-70 je nastao na osnovu psiholeksičkog pristupa

u ispitivanju bazične strukture ličnosti u srpskom jeziku i obuhvata sedam skala: Neuroticizam ($\alpha = .82$), Ekstraverzija ($\alpha = .81$), Savesnost ($\alpha = .82$), Agresivnost ($\alpha = .89$), Otvorenost ($\alpha = .75$), Pozitivna valenca ($\alpha = .81$) i Negativna valenca ($\alpha = .87$). Svaka skala se sastoji od 10 ajtema uz predloženu petostepenu skalu Likertovog tipa za odgovaranje.

Upitnik za procenu psihopatije (PAQ: Novović, Smederevac i Biro, 2009).

PAQ je namenjen proceni četiri dimenzija psihopatije na osnovu Cleckey-Harovich kriterijuma: 1. Interpersonalni odnosi ($\alpha = .73$) obuhvata indikatore slabe kontrole agresije, beskrupuloznost, verovanje u vlastiti šarm i manipulativnost, 2. Patološki afekat ($\alpha = .73$) odnosi se na nisku emocionalnost, površan afekat i nedostatke empatije, osećaja krivice i kajanja. 3. Životni stil ($\alpha = .77$) odnosi se na visoku potrebu za stimulacijom, sklonost zloupotrebi psihoaktivnih supstanci i nisku odgovornosti, 4. Antisocijalno ponašanje ($\alpha = .73$) podrazumeva sklonost fizičkoj agresiji, problemima sa zakonom, porodičnim problemima u detinjstvu i kriminalnom ponašanju. PAQ sadrži 40 stavki binarnog formata odgovora (*da/ne*), pri čemu svaka supskala sadrži po 10 ajtema.

Upitnik agresivnosti BODH (Dinić, Mitrović i Smederevac, 2014). Upitnik BODH je nastao na osnovu ispitivanja zajedničke strukture skala za procenu agresivnosti/prijatnosti i sličnih konstrukata u okviru operacionalizacija psiholeksičkih i psihobioloških modela ličnosti. BODH sadrži 23 tvrdnje sa petostepenom skalom Likertovog tipa za odgovaranje i namenjen je proceni četiri dimenzije agresivnosti: 1. Bes (5 ajtema, $\alpha = .86$) odnosi se na nekontrolisane i burne agresivne reakcije praćene čestim doživljavanjem besa i ljutnje; 2. Osvetoljubivost (6 ajtema, $\alpha = .86$) se odnosi na sklonost ka osvetničkim poduhvatima, uključujući i želju za nanošenjem fizičkih povreda drugome; 3. Dominacija (7 ajtema, $\alpha = .81$) okuplja ajteme koji se odnose na suptilniji oblik izražavanja agresivnih impulsa u vidu nametljivosti, iniciranja verbalnih rasprava i potrebe da se u njima istakne i pokaže superiornost; 4. Hostilnost (5 ajtema, $\alpha = .76$) podrazumeva netrpeljivost i neprijateljski stav prema drugima, koji ne mora biti praćen otvorenom agresijom, kao i smanjenu toleranciju na tuđe greške i intenzivno obraćanje pažnje na nesavršenosti drugih ljudi, pri čemu se implicitno odražava vlastita superiornost.

Rezultati

Analiza latentnih profila

Analiza latentnih profila nad skorovima na skalama VP+2-70, sprovedena je u programskom paketu „mclust” za R okruženje (Fraley, Raftery, Murphy, & Scrucca, 2012). U okviru ove analize pored se modeli koji imaju različit broj latentnih grupa, kombinujući karakteristike tih grupa, kao što su distribucija, volumen, oblik i orijentacija. Modeli se procenjuju putem bežijanskog informacionog kriterijuma (BIC) i kao najoptimalniji model uzima se onaj čija je vrednost BIC-a najveća.

Varijanta BIC-a uključena u „mclust” omogućava poređenje modela sa različitim brojem i veličinama grupa.

Primenom analize latentnih profila izolovane su dve klase osuđenika elipsoidne distribucije, različitog volumena i jednakog oblika i orijentacije (tj. VEE,2, videti Tabelu 1). Razlika u BIC-u između VEE,2 i sledećeg EVE,2 rešenja je veća od 10, što odražava velike razlike u fitu modela (Raftery, 1995).

Tabela 1

BIC koeficijenti za tri najbolje solucije u analizi latentnih profila

	Ponudena najbolja rešenja		
	VEE,2	EVE,2	VVE,2
BIC	-7848.84	-7869.55	-7875.12

Napomena. VEE = elipsoidna distribucija, različit volumen, isti oblik; EVE = jednaka distribucija, različit volumen, različit oblik; VVE = elipsoidna distribucija, različit volumen, različit oblik.

Izdvojene klase se razlikuju u svim dimenzijama ličnosti, osim u Ekstraverziji i Pozitivnoj valenci (Tabela 2). Prvu klasu karakterišu viši skorovi na Neuroticizmu, Agresivnosti i Negativnoj valenci, a niži na Otvorenosti i Savesnosti, te je klasa nazvana agresivni osuđenici, budući da je na Agresivnosti dobijena veličina efekta koja bi se mogla interpretirati kao velika (tj. $> .80$, videti u Cohen, 1988). Druga klasa pokazuje obrnuti obrazac izraženosti osobina, te je nazvana klasom emocionalno stabilnih osuđenika.

Tabela 2

Razlike u osobinama ličnosti između izdvojenih klasa osuđenika

Dimenzije VP+2	Agresivni ($n = 112$)	Emocionalno stabilni ($n = 54$)	$t(164)$	d
	<i>AS (SD)</i>	<i>AS (SD)</i>		
Neuroticizam	26.02 (9.87)	17.53 (4.95)	4.52***	0.71
Ekstraverzija	39.11 (8.05)	41.28 (4.39)	-1.85	0.29
Agresivnost	25.99 (9.87)	17.53 (4.95)	5.94***	0.93
Savesnost	39.27 (7.80)	42.56 (4.22)	-2.90**	0.45
Otvorenost	38.27 (8.68)	41.74 (4.36)	-2.78**	0.43
Pozitivna valenca	30.16 (9.86)	32.42 (5.50)	-1.57	0.25
Negativna valenca	18.35 (7.30)	14.08 (3.69)	4.05***	0.63

Napomena. d = Cohenovo d kao mera veličine efekta.

*** $p < .001$. ** $p < .01$.

Klase se značajno razlikuju u odnosu na starost ($t(164) = -2.81, p = .006, d = 0.45$), pri čemu su stariji pripadnici klase emocionalno stabilnih ($AS = 37.62, SD = 9.26$), u odnosu na pripadnike klase agresivnih ($AS = 33.43, SD = 8.68$). U odnosu na nivo obrazovanja, nisu zabeležene značajne razlike ($\chi^2(1) = 0.29, p = .591$). S obzirom na ove rezultate, starost će se držati pod kontrolom u narednim analizama.

Eksterna validacija klasa

U cilju eksterne validacije klasa, izračunate su razlike u dimenzijama psihopatije i agresivnosti, pri čemu je starost uvedena kao kovarijabla (starost značajno korelira sa svim dimenzijama PAQ, pri čemu prosečna korelacija iznosi $-.30$, i sa svim dimenzijama BODH, pri čemu prosečna korelacija iznosi $-.20$). U slučaju dimenzija psihopatije, dobijene su značajne razlike samo u odnosu na Interpersonalne odnose, pri čemu veličina efekta ukazuje na malu izraženost razlika (Tabela 3). Imajući u vidu norme za PAQ (Novović i sar., 2009), može se zaključiti da se skor za skalu Interpersonalnih odnosa u grupi agresivnih nalazi na 58. T-skoru, što se smatra iznadprosečnim rezultatom ($T > 55$), a u grupi emocionalno stabilnih na 53. T-skoru, što se smatra gornjom granicom proseka. Skorovi na Antisocijalnom ponašanju i Životnom stilu prelaze 55. T-skor u obe grupe osuđenika, dok su skorovi na Psihopatskom afektu prosečni.

U slučaju dimenzija agresivnosti, dobijene su značajne razlike u Besu, a u Dominaciji su marginalne (Tabela 3). Pri tome, veličina efekta ukazuje na to da su razlike u Besu velike, a u Dominaciji na gornjoj granici između umerene i velike veličine efekta. Imajući u vidu predložene kategorijalne norme za skale BODH (Dinić i sar., 2014), svi skorovi po izdvojenim klasama su u domenu prosečnih, osim skora klase agresivnih na Osvetoljubivosti koji je iznadprosečan.

Zarad komparacije sa rezultatima prethodnih istraživanja u kojima starost najčešće nije držana pod kontrolom, valja napomenuti da se dobijaju značajne razlike u Psihopatskom afektu i Antisocijalnom ponašanju i marginalno značajne u Životnom stilu iz prostora PAQ, kao i u Osvetoljubivosti iz prostora BODH, kada se starost ne drži pod kontrolom, a u korist klase agresivnih osuđenika.

Tabela 3

Razlike u dimenzijama psihopatije i agresivnosti između izdvojenih klasa osuđenika

Karakteristika	Agr. / hipokont. (<i>n</i> = 112)	Em. stabilni / rezilijen. (<i>n</i> = 54)	<i>F</i> (1, 164)	η_p^2	
	<i>AS</i> (<i>SE</i>)	<i>AS</i> (<i>SE</i>)			
PAQ	Interpersonalni odnosi	14.00 (0.23)	13.06 (0.33)	5.78*	.03
	Psihopatski afekat	13.77 (0.16)	13.35 (0.23)	2.15	.01
	Psihopatski životni stil	13.55 (0.21)	13.13 (0.30)	1.34	.01
	Antisocijalno ponašanje	13.03 (0.18)	12.53 (0.25)	2.56	.01
BODH	Bes	11.59 (0.43)	9.32 (0.61)	8.47**	.13
	Osvetoljubivost	14.60 (0.58)	13.01 (0.83)	2.40	.10
	Dominacija	16.24 (0.54)	14.39 (0.78)	3.72 [†]	.12
	Hostilnost	15.16 (0.49)	14.28 (0.70)	1.03	.09

Napomena. Prikazane *AS* i *SE* su korigovane za starost koja je u analizama bila kovarijabla; η_p^2 = kvadrirana parcijalna eta kao veličina efekta.

*** $p < .001$. ** $p < .01$. [†] $p = .055$.

Primenom multinominalne regresione analize ispitivana je predikcija vrste počinjenog krivičnog dela, za koje se služi kazna, u odnosu na pripadnost klasi. Rezultati pokazuju da se na osnovu pripadnosti klasi može predvideti vrsta počinjenog krivičnog dela ($\chi^2(2) = 7.15, p = .028$), pri čemu se procenat objašnjene varijanse kriterijuma kreće od 4 (Cox & Snell) do 5 (Nagelkerke). Kako je krivično delo protiv života i tela i polnih sloboda podešeno kao referentna grupa, količnik šansi za krivična dela protiv imovine iznosi $\text{Exp}(B) = 2.80, p = .012$ (95% CI 1.25–25), a za mešovita krivična dela nije značajan, $\text{Exp}(B) = 1.34, p = .507$. I kada se kao referentna grupa podesi krivično delo protiv imovine, količnik šansi za mešovita dela ponovo nije značajan ($p = .077$). Dakle, pripadnost klasi agresivnih značajno predviđa učešće u krivičnim delima protiv imovine. Krivična dela protiv života i tela i polnih sloboda su podjednako zastupljena u obe klase osuđenika. Tačno klasifikovanih osuđenika je 49.1%, pri čemu su osuđenici za dela protiv imovine bolje klasifikovani (77.2%), nego protiv života i tela (45.2%), dok osuđeni za mešovita krivična dela nisu prepoznati (0%). Kada se iz uzorka eliminišu osuđenici za mešovita dela, tačnost klasifikacije je veća (66.1%) i procenat objašnjenja varijanse je nešto veći, mada i dalje nizak, od 5 (Cox & Snell) do 7 (Nagelkerke).

U cilju ispitivanja predikcije recidiva na osnovu pripadnosti klasi, primenjena je binarna logistička regresija. Iako je veći broj povratnika iz klase agresivnih (81 od ukupno 116 povratnika), predikcija nije bila značajna ($\chi^2(1) = 0.96, p = .327$).

Diskusija

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da se na osnovu osobina ličnosti mogu identifikovati dve klase nasilnih osuđenika. Osnovna razlika između izdvojenih klasa je u nivou agresivnosti i neuroticizma tj. u sklonosti, pre svega, ka rektivnoj agresiji i u doživljavanju negativnog afekta i anksioznosti. S obzirom na to, izdvajanje ovih klasa je u skladu sa prethodnim istraživanjima na široj populaciji osuđenika, u kojima su izdvojene grupe agresivnih i emocionalno stabilnih osuđenika (Claes et al., 2014; Herzberg & Hoyer, 2009; Herzberg & Roth, 2006; Hick et al., 2004). Na osnovu uvida u razlike u dimenzijama psihopatije između klasa, može se videti da samo dimenzija Interpersonalni odnosi pravi razliku između klasa, a ne i ostale dimenzije psihopatije, kada se kontroliše starost osuđenika. Pri tome, smer razlika je taj da klasa agresivnih ostvaruje više skorove na Interpersonalnom stilu. Dakle, osuđenici iz klase agresivnih češće pribegavaju manipulaciji i obmanama kroz patološko laganje, i to u meri koja ih čini socijalno neadaptiranim. Ovakav vid socijalno neadekvatnog ponašanja ima za cilj dobijanje i ostvarivanje materijalne koristi, pri čemu se karakteriše kršenjem moralnih (i zakonskih) principa. Samim tim, nije iznenađujuće to što su među osuđenima klase agresivnih, češće oni koji su osuđeni za krivično delo protiv imovine, najčešće krađe, za čije izvršenje je karakteristično navedeno ponašanje. Takođe, dobijen nalaz bi mogao da nam sugeriše da osuđenici iz druge klase nisu u toj meri skloni ostvarivanju materijalne koristi, kao klasa agresivnih, te počinjena krivična dela najčešće nisu vezana za razbojništvo. S druge strane, između klasa nema razlika u odnosu na krivično delo protiv života i tela i polnih sloboda, među kojima dominira ubistvo, što je u skladu sa nekim prethodnim istraživanjima u kojima su ispitivana konkretna krivična dela (Claes et al., 2014). Naime, prethodna istraživanja pokazuju da su osuđenici grupe agresivnih više skloni tučama (Hicks et al., 2004) i različitim oblicima agresije (Claes et al., 2014; Skeem et al., 2007), ali očigledno da postoje razlike između ovakvih oblika nasilja i čina ubistva.

Prema teorijskim očekivanjima, izdvojene klase bi se mogle okarakterisati kao primarna (emocionalno stabilna grupa) i sekundarna psihopatija (agresivna grupa osuđenika). Prema Hareu (Hare, 1991), razliku između primarne i sekundarne psihopatije treba da pravi emocionalni deficit koji je više izražen kod primarne psihopatije, i socijalna devijacija, koja je više izražena kod sekundarne psihopatije. Međutim, ukoliko bi klasu agresivnih osuđenika doveli u vezu sa sekundarnom psihopatijom, za očekivati bi bilo da osuđenici te klase ostvaruju niže skorove na Interpersonalnim odnosima, jer se ova skala povezuje sa primarnom psihopatijom (Hare, 2003; Novović i sar., 2009). Za jedno objašnjenje ovog neočekivanog nalaza, mogu nam poslužiti rezultati u vezi sa povezanošću psiho-

patije i emocionalne manipulacije (Hyde & Grieve, 2014). Naime, u pomenutom istraživanju dobijeno je da se sekundarna psihopatija povezuje sa spremnošću za upuštanje u emocionalnu manipulaciju, ali ne i sa samopercepcijom da se to zaista i čini. Implikacija ovog nalaza je da će se sekundarne psihopate pre upustiti u manipulativno ponašanje usled impulsivne tendencije za antisocijalnim ponašanjem, ne razmišljajući o posledicama takvog ponašanja. Za razliku od njih, može se pretpostaviti da kada primarne psihopate pribegavaju ovakvom ponašanju, to čine promišljenije. Moguće je da upravo zbog promišljenije upotrebe manipulacije, primarne psihopate ređe budu uhapšene za svoja krivična dela, pa su samim tim i manje zastupljene među osuđeničkom populacijom (fenomen „uspešne psihopate”).

Međutim, treba napomenuti da skala Interpersonalnih odnosa iz PAQ pokazuje nešto nižu povezanost kako sa ukupnim skorom, tako i sa istoimenom dimenzijom iz Hareovog PCL-R (Novović i sar., 2009). Ova skala se povezuje sa Agresivnošću, Negativnom i Pozitivnom valencom iz upitnika LEXI (Novović i sar., 2009), koji predstavlja preteču inventara VP+2, a to su upravo karakteristike klase agresivnih koje su dobijene u ovom istraživanju. Kada se sagledaju ajtemi ove skale, može se primetiti da su u njima zastupljeni indikatori poput iskorišćavanja drugih, lažnog predstavljanja, šarmiranja, ali i gubitka kontrole i uživanja u opasnostima koji su više u vezi sa patološkim životnim stilom. Samim tim, skala Interpersonalnih odnosa ostvaruje višu korelaciju sa dimenzijama socijalne devijacije tj. Životnim stilom (.56) i Antisocijalnim ponašanjem (.52), nego sa Psihopatskim afektom (.42). Kada se iz nje eliminišu ajtemi koji se odnose na gubitak kontrole (ajtem 16) i uživanje u opasnim situacijama (ajtem 28), dobijene razlike između klasa, uz kontrolu starosti, marginalne su ($p = .051$) i praktično zanemarljive ($\eta_p^2 = .02$).

Drugo objašnjenje koje se nameće, i kojem smo više skloni, je da se dve klase osuđenika pre mogu okarakterisati kao psihopate i nepsihopate, a ne kao dva tipa psihopatije. Imajući u vidu razlike u osobinama ličnosti između klasa, kao i to da su skorovi na faceti Psihopatskog afekta prosečni kod obe klase osuđenika, u kontekstu ovog objašnjenja čini se da je izdvojena klasa agresivnih – klasa kod koje su psihopatske karakteristike prisutne, i to one koje odgovaraju sekundarnoj psihopatiji ili antisocijalnom poremećaju ličnosti, kao što je već konstatovano. Klasa emocionalno stabilnih je više raznorodna i ona okuplja nepsihopatske osuđenike. Takođe je moguće da ova klasa obuhvata i „ugašene” psihopate, budući da su u njoj zastupljeniji stariji osuđenici. Naime, sa starošću se psihopatske karakteristike opisane drugim Hareovim faktorom gube, dok one opisane prvim faktorom ostaju stabilne (Harpur & Hare, 1994). To bi značilo da se grupa primarne psihopatije ne izdvaja u ovom istraživanju. Generalno, primarne psihopate su slabije zastupljene u zatvorskoj populaciji od sekundarnih (npr. 11% primarnih naspram 20% sekundarnih na uzorku od 367 zatvorenika, Skeem et al., 2007), se te među zatvorenicima one ređe sreću. U prilog tome da se dve klase mogu shvatiti kao (sekundarne) psihopate i nepsihopate, može ići i rezultat da se izdvojene klase ne razlikuju u odnosu na ekstraverziju koja bi trebala da je više karakteristična za

primarnu psihopatiju, iako to nije njena ključna karakteristika. Takođe, istraživanja na našoj populaciji pokazuje da je povišeni Psihopatski afekat na PAQ osnovna karakteristika klastera primarne psihopatije (Biro, Smederevac i Novović, 2008). U našem istraživanju se ne dobijaju razlike na Psihopatskom afektu, čak, on je u domenu prosečnih skorova kod obe klase osuđenika, što implicira da je klasa emocionalno stabilnih zapravo klasa nepsihopatskih osuđenika, ali koja je pod rizikom za činjenje nasilnih antisocijalnih i kriminalnih dela.

Bolji uvid u razlikovanje dobijenih klasa osuđenika dobija se na osnovu ispitivanja razlika u dimenzijama agresivnosti. Naime, rezultati pokazuju da je osnovna razlika između klasa u izraženosti na skalama Bes i Dominacija. Bes se odnosi na sklonost učestalom doživljavanju besa i ljutnje i nedostatku bihevioralne kontrole, što se povezuje s reaktivnom agresijom (Dinić i sar., 2014), te otud nije iznenađujuće što najviše doprinosi razlikovanju izdvojenih klasa. Dominacija se odnosi na sklonost svađalačkom ponašanju i nametanju svog mišljenja, vođenja glavne reči i ostvarivanju pozicije moći na taj način (Dinić i sar., 2014). Validaciona studija upitnika BODH ukazuje na to da se Dominacija najviše dovodi u vezu s otvorenim verbalnom agresijom (Dinić i sar., 2014). Ovaj aspekt agresivnosti odnosi se na proaktivnu agresiju, jer joj je cilj ostvarivanje dominacije nad drugim, ali i na reaktivnu, jer podrazumeva nemogućnost odlaganja agresivnih impulsa usled situacije kada se neko ne slaže s nama ili kada se želi isterati svoje po svaku cenu. Imajući u vidu i rezultat u vezi s Interpersonalnim odnosima, može se zaključiti da klasa agresivnih osuđenika pokazuje maladaptivni obrazac ponašanja u interpersonalnim relacijama koji obuhvata različite oblike agresije. Dakle, osuđenici klase agresivnih ne samo da su skloni manipulaciji i imaju arogantni i obmanjujući interpersonalni stil, već su skloni i otvorenoj i reaktivnoj agresiji. Imajući u vidu veličinu efekta, može se zaključiti da je osnovna razlika između klasa upravo u sklonosti ka reaktivnoj i otvorenoj agresiji kojoj su više skloni osuđenici iz klase agresivnih. U ranijim istraživanjima je takođe pokazano da se grupa agresivnih povezuje sa različitim modalitetima agresivnog ponašanja koji se odnose na direktnu i indirektnu agresiju (Claes et al., 2014). Takođe, rezultati su u skladu sa očekivanjima da se sekundarna psihopatija povezuje sa reaktivnom agresijom.

Rezultati idu u prilog stanovištu po kome je osnovna razlika između klasa osuđenika u nivou anksioznosti tj. neuroticizmu. Ovo stanovište zastupaju i drugi autori, ali komentarišući osnovnu razliku između primarne i sekundarne psihopatije (Blackburn, 1975; Karpman, 1948; Levenson, Kiehl, & Fitzpatrick, 1995; Skeem, Poythress, Edens, Lilienfeld, & Cale, 2003). Iako smo skloni da zaključimo da primarna psihopatija u uzorku ovog istraživanja nije zastupljena, rezultati ovog istraživanja potvrđuju značaj neuroticizma za razlikovanje grupa zatvorenika, a koji su istakli pomenuti autori. Takođe je pokazano da se na osnovu PAQ praktično ne mogu razlikovati dobijene klase osuđenika, kada se kontroliše starost. Iako su dobijene razlike u Interpersonalnom odnosu, veličina efekta ukazuje da su ove razlike zanemarljive. Schmitt i Newman (Schmitt & Newman, 1999) su pokazali da PCL-R i njegovi faktori, po čijem ugledu je nastao PAQ, ne ostvaruju značajnu povezanost sa anksioznošću ili neustrašivošću koja se, kao što je rečeno,

prema nekim autorima navodi kao ključna razlika primarne i sekundarne psihopatije. U nekim prethodnim istraživanjima takođe nisu dobijene razlike između grupe agresivnih i emocionalno stabilnih osuđenika na skalama PCL-R (Claes et al., 2014). Međutim, treba imati u vidu da uzorak u našem istraživanju čine nasilni osuđenici, a ne generalna osuđenička populacija, te se zaključak u vezi sa ulogom psihopatije mora ograničiti na određeni kriminološki profil. Dakle, može se zaključiti da dimenzije psihopatije nisu indikativne za razlikovanje klasa nasilnih osuđenika. Dalje, pokazano je da razlike u neuroticizmu oblikuju i razlike između klasa osuđenika u agresiji. Klasa agresivnih osuđenika je pre sklona reaktivnoj i to više otvorenoj agresiji, u odnosu na klasu emocionalno stabilnih osuđenika.

Na kraju treba pomenuti nekoliko ograničenja ovog istraživanja. Najpre, ograničenje je u tome što je klasifikacija krivičnih dela i recidiva izvršena na osnovu samoiskaza, jer nismo imali pristup formalnim krivičnim dosijeima zatvorenika. Takođe, izostale su specifičnosti u vezi sa krivičnim delom, te se nema uvid u to da li je npr. krivično delo ubistva počinjeno sa ili bez predumišljaja, što bi doprinelo boljem uvidu u razlike između klasa osuđenika s obzirom na vrstu nasilja. Takođe, uzorak je ograničen na muški pol, te se u narednim istraživanjima preporučuje da se obuhvate i žene koje su na izdržavanju zatvorske kazne. U istraživanju na opštoj populaciji je pokazano da su maladaptivne karakteristike u vidu Makijavelizma, egocentričnosti i eksternalizovanja krivice, više karakteristične za primarnu psihopatiju kod žena, nego kod muškaraca (Lee & Salekin, 2010). Otud, bolji uvid u specifičnosti interpersonalnog stila mogu pružiti istraživanja i na osuđeničkoj ženskoj populaciji, ali u kojima bi se primenile skale specifičnih interpersonalnih strategija kao što su različite taktike manipulacije i relacije ili indirektna agresije kod odraslih.

Uprkos navedenim ograničenjima, rezultati ovog istraživanja imaju važne teorijske i praktične implikacije. Teorijski značaj je u tome da je ključna razlika između nasilnih osuđenika u nivou neuroticizma (anksioznosti) i sklonosti ka reaktivnoj i otvorenoj agresiji. Čini se da je indikativnije praviti podelu među nasilnim osuđenicima u odnosu na navedene karakteristike, nego primarnu i sekundarnu psihopatiju, jer su primarne psihopate retke mu ovoj populaciji. Praktični značaj ogleđa se u mogućnosti primene različitih tretmana nad nasilnim osuđenicima grupe agresivnih i emocionalno stabilnih. Na primer, agresivnim osuđenicima bi više koristili bihejvioralni tretmani koji uključuju savladavanje konkretnih strategija kontrole ponašanja, a emocionalno stabilnim intervencije koje podrazumevaju direktno učešće u rešavanju životnih problema koje ih dovode do kriminalnog ponašanja, odnosno koje su više usmerene na kognitivno-bihejvioralne i srodne tretmane.

Zahvalnica

Autori se zahvaljuju prof. dr Zdenki Novović na korisnim sugestijama koje su doprinele kvalitetu rada.

Reference

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.
- Biro, M., Smederevac, S. i Novović, Z. (2008). Antisocijalno ponašanje – dimenzija ili kategorija(e)? *Psihologija*, *41*, 275–293. doi:10.2298/PSI0803275B
- Blackburn, R. (1975). An empirical classification of psychopathic personality. *The British Journal of Psychiatry*, *127*, 456–460. doi:10.1192/bjp.127.5.456
- Blagov, P. S., Lilienfeld, S. O., Patrick, C. J., Powers, A. D., Phifer, J. E., Venables, N., & Cooper, G. (2011). Personality constellations in incarcerated psychopathic men. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, *2*, 293–315. doi:10.1037/a0023908
- Cima, M., & Raine, A. (2009). Distinct characteristics of psychopathy relate to different subtypes of aggression. *Personality and Individual Differences*, *47*, 835–840. doi:10.1016/j.paid.2009.06.031
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioral sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
- Cooke, D. J., Michie, C., & Skeem, J. (2007). Understanding the structure of the Psychopathy Checklist-Revised: An exploration of methodological confusion. *The British Journal of Psychiatry*, *190*, 39–50. doi:10.1192/bjp.190.5.s39
- Claes, L., Tavernier, G., Roose, A., Bijttebier, P., Smith, S. F., & Lilienfeld, S. O. (2014). Identifying personality subtypes based on the Five-Factor Model dimensions in male prisoners: Implications for psychopathy and criminal offending. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, *58*, 41–58. doi:10.1177/0306624X12462013
- Dinić, B., Mitrović, D. i Smederevac, S. (2014). Upitnik BODH (Bes, Osvetoljubivost, Dominacija, Hostilnost): Novi upitnik za procenu agresivnosti. *Primenjena psihologija*, *7*(Dodatak), 297–324.
- Čolović, P., Smederevac, S. i Mitrović, D. (2014). Velikih pet plus dva: Validacija skraćene verzije. *Primenjena psihologija*, *7*(Dodatak), 227–254.
- Dolan, M., & Doyle, M. (2000). Violence risk prediction. *The British Journal of Psychiatry*, *177*, 303–311. doi:10.1192/bjp.177.4.303
- Feilhauer, J., Cima, M., Korebrist, A., & Kunert, H. J. (2012). Differential associations between psychopathy dimensions, types of aggression, and response inhibition. *Aggressive Behavior*, *38*, 77–88. doi:10.1002/ab.20415
- Fraley, C., Raftery, A. E., Murphy, T. B., & Scrucca, L. (2012). mclust version 4 for R: Normal mixture modeling for model-based clustering, classification, and density estimation. Technical report no. 597. Retrieved from <https://www.stat.washington.edu/research/reports/2012/tr597.pdf>
- Gray, N. S., Hill, C., McGleish, A., Timmons, D., MacCulloch, M. J., & Snowden, R. J. (2003). Prediction of violence and self-harm in mentally disordered offenders: A prospective study of the efficacy of HCR-20, PCL-R, and psychiatric symptomatology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, *71*, 443–451. doi:10.1037/0022-006X.71.3.443

- Gretton, H. M., Hare, R. D., & Catchpole, R. E. (2004). Psychopathy and offending from adolescence to adulthood: A 10-year follow-up. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 72*, 636–645. doi:10.1037/0022-006X.72.4.636
- Hare, R. D. (1991). *The Hare Psychopathy Checklist – Revised: Manual*. Toronto, ON, Canada: Multi-Health Systems, Incorporated.
- Hare, R. D. (2003). *The Hare Psychopathy Checklist – Revised: Manual* (2nd edition). Toronto, ON, Canada: Multi-Health Systems, Incorporated.
- Hare, R. D., & Frazelle, (1980). *Some preliminary notes on the use of a research scale for the assessment of psychopathy in criminal populations*. Unpublished manuscript, University of British Columbia, Vancouver, BC, Canada.
- Harpur, T. J., & Hare, R. D. (1994). Assessment of psychopathy as a function of age. *Journal of Abnormal Psychology, 103*, 604–609. doi:10.1037/0021-843X.103.4.604
- Harpur, T. J., Hare, R. D., & Hakstian, A. R. (1989). Two-factor conceptualization of psychopathy: Construct validity and assessment implications. *Psychological Assessment: Journal of Consulting and Clinical Psychology, 1*, 6–17. doi:10.1037/1040-3590.1.1.6
- Haapasalo, J., & Pulkkinen, L. (1992). The Psychopathy Checklist and non-violent offender groups. *Criminal Behaviour and Mental Health, 2*, 315–328.
- Herzberg, P. Y., & Hoyer, J. (2009). Personality prototypes in adult offenders. *Criminal Justice and Behavior, 36*, 259–274. doi:10.1177/0093854808328331
- Herzberg, P. Y., & Roth, M. (2006). Beyond Resilients, Undercontrollers, and Overcontrollers? An extension of personality prototype research. *European Journal of Personality, 20*, 5–28. doi:10.1002/per.557
- Hicks, B. M., Markon, K. E., Patrick, C. J., Krueger, R. F., & Newman, J. P. (2004). Identifying psychopathy subtypes on the basis of personality structure. *Psychological Assessment, 16*, 276. doi:10.1037/1040-3590.16.3.276
- Hyde, J., & Grieve, R. (2014). Able and willing: Refining the measurement of emotional manipulation. *Personality and Individual Differences, 64*, 131–134. doi:10.1016/j.paid.2014.02.036
- Ignjatović, Đ. (2007). *Kriminologija*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Karpman, B. (1948). The myth of the psychopathic personality. *American Journal of Psychiatry, 104*, 523–534. doi:10.1176/ajp.104.9.523
- Kaufman, L., & Rousseeuw, P. J. (2005). *Finding groups in data*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
- Kennealy, P. J., Skeem, J. L., Walters, G. D., & Camp, J. (2010). Do core interpersonal and affective traits of PCL-R psychopathy interact with antisocial behavior and disinhibition to predict violence? *Psychological Assessment, 22*, 569–580. doi:10.1037/a0019618
- Kimonis, E. R., Skeem, J. L., Cauffman, E., & Dmitrieva, J. (2011). Are secondary variants of juvenile psychopathy more reactively violent and less psychosocially mature than primary variants? *Law and Human Behavior, 35*, 381–391. doi:10.1007/s10979-010-9243-3

- Lee, Z., & Salekin, R. T. (2010). Psychopathy in a noninstitutional sample: differences in primary and secondary subtypes. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 1, 153–169. doi:10.1037/a0019269
- Levenson, M. R., Kiehl, K. A., & Fitzpatrick, C. M. (1995). Assessing psychopathic attributes in a noninstitutionalized population. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 151–158. doi:10.1037/0022-3514.68.1.151
- McEllistrem, J. E. (2004). Affective and predatory violence: A bimodal classification system of human aggression and violence. *Aggression and Violent Behavior*, 10, 1–30. doi:10.1016/j.avb.2003.06.002
- Mededović, J. (2015). *Nomološka mreža psihopatije*. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
- Novović, Z., Smederevac, S. i Biro, M. (2009). Procena psihopatske devijacije (PAQ – upitnik). U M. Biro, S. Smederevac i Z. Novović (Ur.), *Procena psiholoških i psihopatoloških fenomena* (str. 73–88). Beograd: Centar za primenjeno psihologiju.
- Nouvion, S. O., Cherek D. R., Lane, S. D., Tcheremissine, O. V., & Lieving, L. M. (2007). Human proactive aggression: Association with personality disorders and psychopathy. *Aggressive Behavior*, 33, 552–562. doi:10.1002/ab.20220
- Ogloff, J. R. P. (2006). Psychopathy/antisocial personality disorder conundrum. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 40(6–7), 519–528. doi:10.1080/j.1440-1614.2006.01834.x
- Petrović, B., Mededović, J. i Kujačić, D. (2014). Tipovi ličnosti u prostoru amoralna i šizotipije: empirijska evidencija sa osuđeničkog i uzorka iz opšte populacije. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 33, 7–28.
- Poulin, F., & Boivin, M. (2000). Reactive and proactive aggression: evidence of a two-factor model. *Psychological Assessment*, 12, 115–122. doi:10.1037/1040-3590.12.2.115
- Pralica, M. (2010). Tipološki pristup u prostoru mjerenja konstrukta psihopatije i osobina ličnosti. *Primenjena psihologija*, 3(2), 121–135.
- Raftery, A. E. (1995). Bayesian model selection in social research. *Sociological Methodology*, 25, 111–164. doi:10.2307/271063
- Reidy, D. E., Zeichner, A., Miller, J. D., & Martinez, M. A. (2007). Psychopathy and aggression: Examining the role of psychopathy factors in predicting laboratory aggression under hostile and instrumental conditions. *Journal of Research in Personality*, 41, 1244–1251. doi:10.1016/j.jrp.2007.03.001
- Schmitt, W. A., & Newman, J. P. (1999). Are all psychopathic individuals low-anxious? *Journal of Abnormal Psychology*, 108, 353–358. doi:10.1037/0021-843X.108.2.353
- Skeem, J., Johansson, P., Andershed, H., Kerr, M., & Loudon, J. E. (2007). Two subtypes of psychopathic violent offenders that parallel primary and secondary variants. *Journal of Abnormal Psychology*, 116, 395–409. doi:10.1037/0021-843X.116.2.395
- Skeem, J. L., Poythress, N., Edens, J. F., Lilienfeld, S. O., & Cale, E. M. (2003). Psychopathic personality or personalities? Exploring potential variants

- of psychopathy and their implications for risk assessment. *Aggression and Violent Behavior*, 8, 513–546. doi:10.1016/S1359-1789(02)00098-8
- Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović, P. (2010). *Velikih pet plus dva: Primena i interpretacija*. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.
- Vassileva, J., Kosson, D. S., Abramowitz, C., & Conrod, P. (2005). Psychopathy versus psychopathies in classifying criminal offenders. *Legal and Criminological Psychology*, 10, 27–43. doi:10.1348/135532504X15376
- Veit, R., Konicar, L., Klinzing, J. G., Barth, B., Yilmaz, Ö., & Birbaumer, N. (2013). Deficient fear conditioning in psychopathy as a function of interpersonal and affective disturbances. *Frontiers in Human Neuroscience*, 7, 706–717. doi:10.3389/fnhum.2013.00706
- Walters, G. D., Knight, R. A., Grann, M., & Dahle, K. P. (2008). Incremental validity of the Psychopathy Checklist facet scores: Predicting release outcome in six samples. *Journal of Abnormal Psychology*, 117, 396–405. doi:10.1037/0021-843X.117.2.396
- Walsh, Z., & Kosson, D. S. (2008). Psychopathy and violence: The importance of factor level interactions. *Psychological Assessment*, 20, 114–120. doi:10.1037/1040-3590.20.2.114
- Woodworth, M., & Porter, S. (2002). In cold blood: Characteristics of criminal homicides as a function of psychopathy. *Journal of Abnormal Psychology*, 111, 436–445. doi:10.1037/0021-843X.111.3.436
- Yang, M., Wong, S.C., & Coid, J. (2010). The efficacy of violence prediction: A meta-analytic comparison of nine risk assessment tools. *Psychological Bulletin*, 136, 740–767. doi:10.1037/a0020473

**Bojana Dinić
Jelena Barna
Biljana Trifunović
Aleksandra
Angelovski
Selka Sadiković**

Department of
Psychology, Faculty
of Philosophy,
University of Novi Sad

TWO TYPES OF PERSONALITY AMONG OFFENDERS: THE DIFFERENCES IN PSYCHOPATHY, AGGRESSIVENESS AND CRIMINAL ACTS

The aim of this research was to examine classification of offenders based on personality traits. On a sample of 166 male inmates, convicted of violent offenses, several instruments were applied: a short version of the Big Five plus two (BF+2-70), the Psychopathy Assessment Questionnaire (PAQ), and the Aggressiveness questionnaire AVDH. Results of the analysis of latent profiles showed that two classes could be identified based on BF+2-70 scores – a class of aggressive and a class of emotionally stable offenders. Thereby, the main differences between the classes were primarily in a tendency toward reactive aggression and neuroticism, which were more common in the offenders from the aggressive class. When controlling for age, the classes differed in anger and dominance, in the domain of aggressiveness, and in interpersonal style in the domain of psychopathy, although differences in interpersonal style were of small effect size. The differences were in favor of the aggressive class. Furthermore, offenders in the aggressive class were more frequently convicted of violence against property, whereas both classes had the same number of offenders convicted of murder. Identification of two classes of offenders has theoretical and practical implications for subtyping of offenders and understanding the tendency towards certain violent crimes.

Keywords: offenders, personality types, latent class analysis, psychopathy